

چهل سال غارت نفت ایران توسط انگلیس

۱۸ خرداد ۱۳۹۴ ساعت ۱۸:۲۰

تاریخ سی ساله نفت ایران از سال ۱۹۱۱ تا ۱۹۴۱ را به درستی می‌توان سی سال غارت و چپاول نامید.

مطالب زیادی در ارتباط با تاریخچه نفت ایران نوشته شده است؛ از جمله چندین جلد کتاب درباره تاریخچه شرکت نفت انگلیس، توسط خود آن شرکت منتشر شده است. (۱) ولی نقص عمده این کتب تاریخی، فقر داده‌هاست. علاوه بر این، برخی از این مورخان عمدتاً بر اسناد و مدارک منتشره از سوی انگلیس تکیه کرده و بدین ترتیب از اعتبار کار خود کاسته‌اند. با وجود این، گزارش محرمانه «ملی شدن صنعت نفت ایران»، که ظاهراً توسط بانک جهانی تهیه شده بود و در آرشیو وزارت خزانه‌داری ایالات متحده پیدا شد، منبعی غنی از داده‌ها را درباره نفت ایران از سال ۱۹۱۱ تا ۱۹۵۱ به دست می‌دهد. (۲) تاریخ این گزارش، یعنی فوریه ۱۹۵۲، نشان می‌دهد که سند فوق احتمالاً در طول بحران نفتی سال‌های ۱۹۵۱ تا ۱۹۵۳ برای آشنایی با وضعیت نفت ایران مورد استفاده قرار گرفته، و جزئیات مندرج در سند حکایت از توجه مفرط دولت آمریکا به نفت ایران دارد.

مطالب زیادی نیز درباره به اصطلاح توسعه اقتصادی و مدرنیزه کردن ایران توسط رضا شاه در بین سال‌های ۱۹۲۱ تا ۱۹۴۱ نوشته شده است. بانک جهانی در گزارشش به بررسی تأثیر صنعت نفت ایران بر اقتصاد کشور می‌پردازد:

«در طول ۴۰ سال اخیر، جمعیت ۱۳ تا ۱۸ میلیون نفری ایران عمدتاً به کشاورزی و تجارت و تولید منسوجات اشتغال داشته‌اند. برغم وفور مواد خام، نیروی کار و دسترسی به دریا، هیچگونه صنایع سنگین یا کارخانه تولید یا فراوری مواد خام بجز نفت در این کشور وجود ندارد. شاید هیچ کشور دیگری در جهان نباشد که با داشتن منابع قابل مقایسه با ایران از لحاظ توسعه اقتصادی به این اندازه عقب افتاده باشد. معهداً، این کشور بدون شک دارای بزرگترین عملیات نفتی منسجم با پایین‌ترین هزینه تولید در جهان است. ولی این صنعت نفت چه سهمی در اقتصاد ایران داشته است؟»

این گزارش فقدان پیشرفت در ایران را با پیشرفت اقتصادی سریع «سی سال اخیر در ترکیه» که به اندازه ایران از موهبت منابع طبیعی برخوردار نیست» مقایسه می‌کند. (۳) متأسفانه، اقتصاد ایران هیچ سودی از نفت نبرده بود.

تولید نفت در ایران در سال ۱۹۱۱ شروع شد. از سال ۱۹۱۱ تا ۱۹۲۰ درآمدی بالغ بر ۳۲۵ هزار لیره (معادل ۶/۱ میلیون دلار) از محل دریافت حق الامتیاز نفت نصیب ایران شد. از سال ۱۹۲۱ تا ۱۹۳۱ این مبلغ به ۶۰ میلیون دلار رسید؛ از سال ۱۹۳۱ تا ۱۹۴۱

به ۱۲۵ میلیون دلار، و از سال ۱۹۴۱ تا ۱۹۵۱ به ۲۵۰ میلیون دلار رسید. در دوره حکومت رضا شاه (۱۹۴۱-۱۹۲۱) درآمد ایران از محل دریافت حق الامتیاز نفت بالغ بر ۱۸۵ میلیون دلار بود.

درآمد حاصله از محل دریافت حق الامتیاز در طول کل دوره ۴۰ ساله (۱۹۱۱ تا ۱۹۵۱) بالغ بر ۱۱۳ میلیون لیره یا ۴۳۵ میلیون دلار می‌شد. کل سود اعلام شده شرکت نفت انگلیس و ایران، منهای سود شرکت‌های تابعه، در طول این دوره پنج میلیارد دلار بوده است. به عبارت دیگر، فقط نزدیک به هشت درصد از کل سود محاسبه شده از سوی شرکت نفت عاید ایران شد.

گزارش بانک جهانی آشکار می‌سازد که: «بر اساس این برآوردها، شرکت [نفت انگلیس و ایران] با عدم اجرای درست و توأم با حسن نیت تعهداتش در چارچوب امتیاز داری و با مهندسی کردن نحوه تعویض امتیاز داری با قرارداد نامطلوب سال ۱۹۳۳، ایران را از درآمدی بالغ بر ۱۲۰۰ میلیون دلار [معادل ۲/۱ میلیارد دلار] محروم ساخت.» (۴) با معیارهای سال‌های ۱۹۱۱ تا ۱۹۵۱، و برای کشور فقیری مثل ایران، ۲/۱ میلیارد دلار درآمدی غیرقابل تصور بود. مثلاً در سال ۱۹۲۵، کل مخارج دولت ایران فقط ۲۰ میلیون دلار بوده است. این گزارش می‌افزاید که میزان واقعی چپاول ثروت نفتی ایران به دست انگلیس به مراتب بیشتر از ۲/۱ میلیارد دلاری است که بر اساس آمار و ارقام منتشره از سوی خود شرکت برآورد شده است.

در طول سال‌های ۱۹۲۱ تا ۱۹۴۱ رضا شاه بخش عمده‌ای از ۱۸۵ میلیون دلاری را که انگلیسی‌ها به ایران پرداخته بودند، سرقت کرد و آنها را به حساب‌های بانکی خود در لندن، سوییس و نیویورک ریخت. تاریخ سی ساله نفت ایران از سال ۱۹۱۱ تا ۱۹۴۱ را به درستی می‌توان سی سال غارت و چپاول نامید.

۱. مثلاً نک: نفت، قدرت، و اخلاق؛ فرمانفرمایان و فرمانفرمایان، خون و نفت؛ الو-ساتن، نفت ایران.

۲. بانک جهانی، «ملی‌شدن صنعت نفت ایران: چکیده‌ای از ریشه‌ها و مسایل» مورخ ۱۹ فوریه ۱۹۵۲؛ در وزارت خزانه‌داری آمریکا، پرونده شماره ۳۶۲/۷/۳۰۶، سند شماره ۵۴۱.

۳. همان، ص ۳.

۴. همان، ص ۲۱.

منبع: موسسه مطالعات و پژوهش‌های سیاسی

آدرس مطلب :

<https://www.cafetari.kh.com/news/30622/چهدا-30622-انگليس-توسط-ايراز-نفته-غار-ت-سال-چهدا>